

[Hz.] Muhammed'in Hayatına Dair Arapça Yazılmış Modern Biyografiler*

Antonie Wessels

Çev.: İlhami Oruçoğlu

Araş.Gör., U.Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

[Hz.] Muhammed'le ilgili modern biyografileri araştırmamın ardında yatan nedenlerden biri, onun günümüz Müslümanlarının kalbinde ve zihnindeki yerini keşfetmektir. Biz Batlılar, ortaçağlardan bu yana bize sunulduğu tarzda bir [Hz.] Muhammed tasavvuruna aşınayız. Müslümanların kendi "modern" biyografilerini yazmaları ise on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında başlamıştır. Bu biyografilerin çarpıcı bir özelliği, [Hz.] Muhammed'in dini tecrübesine dair derin bir değerlendirmenin veya peygamberliği ile ilgili yeni bir açılımın olmamasıdır. Biz burada bazı yazarların, kasıtlı ve bilinçli olarak onun peygamberliğine ait olmayan yönleri hakkında konuşmayı istediklerini ve dini fonksiyonunu bir kenara bıraktıklarını gördük. Fakat kanaatimizce [Hz.] Muhammed'i yanlış bir şekilde tanıtmadan bunu yapmak mümkün değildir.

* Bu makale, Antonie Wessels'in *Islamic Culture*, cilt: XLIX, sayı: 2, yıl: Nisan 1975, sayfa: 99-105'te yayınlanmış *Modern Biographies of the Life of the Prophet Muhammad in Arabic* isimli çalışmasının çevirisidir.

Abstract

Modern Biographies of the Life of the Prophet Muhammad in Arabic

One of the reasons that lay behind my study of the modern biographies of Muhammad was to discover the place of Muhammad in the hearts and in the minds of Muslims today. As 'Westerners' we are familiar enough with the image of Muhammad as it has been conveyed to us since the Middle Ages. The first Muslim reactions to this Western image are starting at the end of the nineteenth century. One of the striking features of these biographies is the lack of any deep evaluation of the religious experience of Muhammad, or any new assessment of Muhammad's prophethood. We saw how some people consciously only want to speak of the non-prophetic aspects and leave aside his religious function. But in our opinion this is impossible without misrepresenting Muhammad.

Anahtar Kelimeler: Muhammed, biyografi, siyer, peygamber, imaj.

Key words: Muhammad, biography, life of the prophet, prophet, image.

[Hz.] Muhammed'le ilgili modern biyografileri araştırmamın ardında yatan nedenlerden biri, onun günümüz Müslümanlarının kalbinde ve zihnindeki yerini keşfetmektir. Biz Batılılar, ortaçağlardan bu yana bize sunulduğu tarzda bir [Hz.] Muhammed tasavvuruna aşinayız. Norman Daniel, *İslam ve Batı: Bir Tasavvurun Oluşumu* adlı çalışmasında orta çağda Batı'da ortaya konduğu şekliyle Peygamber Muhammed'in hayatının nasıl bir numaralı tartışma konusu olduğunu işliyor. Bu tartışmalarda üç husus tekrar tekrar işlenmiştir. [Hz.] Muhammed, kendisinden korkulan, zor kullanarak din kuran ve bu dini kılıçla yayan kişi olarak tasvir edilmiştir. Üçüncü tasvir de en az diğerleri kadar kötüdür ki o da kadınlara tutkun bir şehvet düşkünü olarak gösterilmesidir. Bu imaj/tasavvur, bütün yönleriyle işlenmiş ve ortaçağ Avrupalısına böyle bir insanın Allah'ın elçisi olamayacağı "ispatlanmıştır". Yapılan tasvirin sahil kaynaklara dayanmayıp, temel olarak apolojetik/savunmacı bir amaca hizmet ettiği gayet açıktır ve bütün apolojetikler gibi sadece zaten ikna olmuş olanı ikna eder. Maksatları İslam'ın ve peygamberinin ciddiye alınmaya değmeyeceğini vurgulamaktır.

Sprenger ve W. Muir gibi on dokuzuncu yüzyıl oryantalistleri her ne kadar çalışmalarını sahih güvenilir kaynaklara dayandırmak için büyük gayret sarf ettilerse de, bu imaj zamanımızda da devam etmiştir. Bununla birlikte, günümüzde, W. M. Watt tarafından yazılan ve Arapça'ya da tercüme edilen iki ciltlik *Muhammad at Mecca (Muhammed Mekke'de)* ve *Muhammad at Madinah (Muhammed Medine'de)* gibi, batılılar tarafından yazılan, yetkin ve değerli biyografiler de vardır.

Başka hiçbir din kurucusunun Batı'da bu kadar kötü tanınmadığı göz önüne alınırsa, bu olumsuz tavır çok şaşırtıcıdır. Örneğin Buda, o kadar tanınmıştı ki efsanesi, *Barlaam ve Josaphat* efsanesi vasıtasıyla Hıristiyan takvimine** dâhil edilmişti. [Hz.] Peygamberle ilgili olumsuz tavrın ise nedenleri vardı; Hıristiyan Batı dünyası, bir zamanlar üzerlerinde kilisenin çok önemli olduğu Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi büyük bölgelerin yavaş yavaş İslam tarafından ele geçirilişini yaşadı. [Hz.] Muhammed 632'de vefat etti, 732'de ise Puvatya Savaşı meydana geldi. Bir başka ifadeyle bir yüzyılda İslam, Ortadoğu ve Kuzey Afrika boyunca yayılmış ve nihayet Fransa'nın kalbine ulaşmıştı. Sonraki yüzyıllarda ise Türkler Doğu Avrupa'yı tehdit etmişler ve on yedinci yüzyılın sonunda Viyana kapılarına dayanmışlardı. Bu yüzden Avrupa, İslam'ı siyasi ve askeri tehdit olarak algılamıştı. Kutsal toprakları Sarazenlerden (Müslümanlar) "kurtarmak" için Haçlı Seferleri başlatılmıştı. İslam ve peygamberinin imajı, bir bakıma anti-İslamcı haçlı seferleri ortamında oluşturuldu, yani propaganda doğal olarak olumsuzdu. Batı, Vasco da Gama'dan sonra, Hindistan'a Ortadoğu üzerinden değil de deniz vasıtasıyla ulaştığında bu, kolonyalist ve emperyalist sonuçlarıyla tanınacak yeni bir dönemin başlangıcı olmuştu. Devran döndü ve birçok Müslüman ülke sırasıyla kendini siyasi ve askeri açıdan "Hıristiyan" Batı karşısında daha zayıf bir konumda buldu.

Batılıların İslam'a ve onun kurucusuna olumsuz bakışları Müslümanları son derece sarsmıştı. Bu batılı imaja karşı ilk reaksiyon on dokuzuncu yüzyılın sonunda başlar. Hint alt kıtasında göze çarpan örnek, Sir Seyyid Ahmed Han'ın tepkisidir. Seyyid Ahmed Han, W. Muir'in 1861'de yayınlanan dört ciltlik *The Life of Mahomet ([Hz.] Muhammed'in Hayatı)* adlı eserine reddiye olarak, 1870'te *A Series of Essays on the Life of Mohammad and Subjects Subsidiary Thereto ([Hz.] Muhammed'in Hayatı ve Etrafındaki Konulara Dair Yazılar)* adlı kitabını yazmıştır. Bu konuda tepki

** Roman Martyrology'sine 27 Kasım, Doğu Ortodox Kilisesi ayinsel takvimine ise 26 Ağustos olarak girmiştir. Bkz. <http://www.newadvent.org/cathen/02297a.htm>, [http://en.wikipedia.org/wiki/Josaphat_\(saint\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Josaphat_(saint)) 20 Aralık 2006. (ç.n.)

göstermeyi çok önemli görüyordu. Çünkü W. Muir İslam'a saldırmak için yola çıkmış sıradan bir broşür yazarı değildi, tam aksine tamamen Arapça kaynaklara dayanan biriydi. Bununla birlikte, Sir Seyyid Ahmed Han, sahih kaynaklara dayalı anlatımın batılı eğitim gören Müslüman gençler üzerinde bırakacağı tesir hakkında endişe duymuş ve bu yüzden ona kendi çalışmasıyla karşılık vermişti. Bu çalışmasını enteresandır Thomas Carlyle ile tanıştığı Londra'da yaptı. Thomas Carlyle, *On Heroes, Hero Worship and the Heroic in History*¹ (*Kahramanlık, Kahraman-perestlik ve Tarihte Kahramanlar Üzerine*) adlı kitabında [Hz.] Peygamber hakkında *The Hero as Prophet* (*Peygamber Olarak Kahraman*) adlı bir makale yazmıştı. Bu makalede, geniş bir batılı kitleye, [Hz.] Muhammed'in hizmetleri hakkında sıradan insanların bildiklerinden çok daha olumlu bir değerlendirme sundu. Bu yazı o kadar meşhur oldu ki, Hindistan'da Müslüman editörler tarafından birçok defa ayrı olarak basıldı ve W.C. Smith'e göre, orada bir kutsal metin kadar ilgi gördü. Bu, abartılı bir ifade olsa da söz konusu olumlu yaklaşımın Müslüman kitle üzerinde bıraktığı memnuniyetin büyüklüğünü göstermektedir. Her ne kadar [Hz.] Muhammed hakkında takdir ifade eden cümleler kullanmış ve temelde peygamberin samimiyetini savunmuş olsa da, Thomas Carlyle aynı zamanda Kur'an hakkında, bu gün Müslümanlar tarafından fark edilen bazı olumsuz mülahazalarda da bulunmuştur.

Hint alt kıtasında Müslümanların kendi "modern" biyografilerini yazmaları on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında başlamışken, Arap dünyasında benzer bir "proje" ancak 1930'larda hayata geçirilmiştir. Birkaçı hariç, bu çalışmaların Mısırlı yazarlar tarafından kaleme alınmış olması oldukça dikkat çekicidir. İstisna ise Lebib Riyâşi'nin *Muhammad es-Subirmânü'l-Evvelü'l-Âlemî (Dünya'da İlk Üstün-insan Muhammed)*'sidir.

Burada zikredilmesi gereken yazarların ilki, âmâ bir yazar olan Taha Hüseyin'dir. O, yalnızca önemli bir yazar değil, aynı zamanda büyük bir eğitimci idi. Birçok açıdan ülkesine büyük hizmetler yapmıştır. Geçtiğimiz günlerde Taha Hüseyin öldüğünde, Lübnan'da günlük yayınlanan *el-Envâr* gazetesi, onun anısına "Birçok Mısırlının gözünü açan âmâ" başlıklı bir yazı yayınlamıştı. Taha Hüseyin, 1933'te *'Alâ Hâmişi's-Sıra (Siyere Dair)* adlı eserini yayınladı. Onun amacı Peygamberin hayatının tarihsel bir anlatımını yapmak değil, sadece şu veya bu şekilde [Hz.] Muhammed'le ilgili bazı hikâyeler anlatmaktı. Böylece gençler için klasik Arap edebiyatının güzelliğini hissettirecek bir şeyler yazmak istiyordu. Batı, Greko-Romen mirasına dönerek, bir Rönesans meydana getirmişti. Taha Hüseyin

¹ Thomas Carlyle, *Kahramanlar*, çev. Behzat Tanç, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004. (ç.n.)

de klasik Arap edebiyatına dönüşün benzer bir uyanışa (*nahda*) vesile olacağını umuyordu. Tarihsel doğruluk aslında onun umurunda değildi, fakat doğrudan [Hz.] Muhammed hakkında konuştuğunda, tarih kitapları arasında en güvenilir olarak kabul ettiği İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ını kaynak olarak kullanırdı. [Hz.] Muhammed ve İslam'a dair fikirlerini el-Faylasüf'ül-Hâir (*Şaşkın Filozof*) isimli hikâyesinde ortaya koymuştur. Taha Hüseyin İslam'ı akıl dini, [Hz.] Muhammed'i de hem akli hem de duyguları tatmin eden bir dini getiren kişi olarak tarif etmiştir. Bu da onun din anlayışının güzel bir özetidir.

Tevfik Hakim'in durumu ise daha değişiktir. Bu ünlü oyun yazarı, [Hz.] Muhammed'in hayatına dair bir piyes yazmıştır. Bu oyunu yazma sebebi ise Fransa'da kaldığı yıllar içerisinde yaşadığı bir tecrübedir. Taha Hüseyin'le Tevfik Hakim, eğitimlerinin bir bölümünü Fransa'da almış ve bu sebepten Fransız kültürüne büyük bir hayranlık besleyen Mısırlı yazarlardandır. Tevfik Hakim'in en son çalışmalarına varıncaya kadar bütün yazıları Fransız edebiyatı etkisi altında kalmıştır. Fransa'da iken, hayranı olduğu Voltaire tarafından yazılmış *Mahomet ou le Fanatisme (Muhammed veya Bağnazlık)* adlı bir piyese rast gelmiş, Voltaire gibi özgür düşünceli bir insanın, [Hz.] Muhammed'in hayatı hakkında böyle bağnaz bir yazıyı kaleme almasını anlayamamıştı. Hâlbuki Voltaire'in İslam hakkında bilgisiz olmadığı ve aslında İslam'ı hedef almak gibi bir maksadı olmayan yazılar yazması için güçlü nedenlerinin var olduğu bilinir. Diğer taraftan, Aydınlanma döneminde Hristiyanlığın dışındaki dinlere karşı daha olumlu yaklaşılması, her zaman İslam, Hinduizm ve diğerlerine karşı giderek artan bir hayranlığın göstergesi değil, daha çok kurumsallaşmış kilise ve hiyerarşisinin dolaylı bir eleştirisidir.

1937'de Tevfik Hakim, Voltaire'in bu meydan okumasına cevaben piyesini yazdı. O, bu cevabı milli bir vazife olarak görmüştü. Bu konuda okuyucularına hayal ürünü bir çalışma değil, [Hz.] Muhammed'in olduğu gibi takdim edildiği tarihi değer taşıyan bir eser sunmak amacındaydı. Tevfik Hakim'in bazı sebeplerden dolayı sahnelenemeyen bu piyesi, İbn Hişam'ın siyerindeki diyalogların dikkatli bir şekilde yeniden kullanımıydı.

Bir diğer tanınmış Mısırlı yazar olan Abbas Mahmud el-'Akkad, *Abkariyyetü Muhammed*² ([Hz.] Muhammed'in Dehası) adlı kitabını yazma niyetini, eseri yazmadan otuz yıl önce kendi evinde meydana gelen bir hadiseye dayandırır. O zaman, mevlidü'n-nebi münasebetiyle yapılan bir toplantıda, gençler Thomas Carlyle'in makalesini tartışırken, içlerinden biri, Akkad'a neden benzer bir şekilde [Hz.]

² Abbas Mahmüd b. İbrahim Akkad, *Hazreti Muhammed'in (a.s.) Eşsiz Deha ve Şahsiyeti*, çev. M. Sadi Şimşek, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları, Konya 1979. (ç.n.)

Muhammed'in kahramanlık yönünün işlendiği bir makale yazmadığını sormuşlardı. Carlyle gibi bir gayri Müslim yerine neden bu görev bir Müslüman tarafından yerine getirilmesindi. Akkad, [Hz.] Muhammed'i her konuda büyük bir insan olarak anlatma niyetiyle yazdığı bu kitabını kırklı yıllarda yazdı. O, tarihi gerçekliği hiç önemsemediğini, sadece hayatının her safhasında [Hz.] Muhammed'e olan hayranlığını vurgulamak istediğini itiraf eder. Akkad, Hz. Muhammed'i büyük bir devlet adamı ve askeri lider, peygamber/vaiz, örgütçü ve örnek bir eş olarak tanımlar. Özellikle onun evlilikleri ve savaş karşısındaki tutumu söz konusu olduğunda, Batı'nın eleştirilerine karşı savunmacı bir tavır içine girdiği hissedilir.

Bir diğer örnek ise romancı Abdurrahman eş-Şarkâvi'dir. Çok meşhur bir filme konu olan ve toplumsal içerikli bir broşür mahiyetindeki *el-Ard (Yeryüzü)* adlı romanıyla tanınmıştır. 1962'de *Muhammed Rasûlü'l-Hurriyyet³ (Özgürlük Peygamberi Muhammed)* kitabını yazdı. Bu kitapta [Hz.] Muhammed'i bize, kendi toplumunda mevcut olan sosyal adaletsizliğin tesiriyle, bir sosyal reformcu olarak sunar. Sosyalist bir mesajı telkin eder ve [Hz.] Muhammed'i Marx'tan önce bir çeşit sosyalizmi telkin eden ve onu hayata geçiren bir Marx olarak görür. Kendisi de bir işçi olan [Hz.] Muhammed, adaletsizliğe maruz kalmış işçileri destekler. Şarkâvi, bir tarafta Kureys'in zengin tacirleri, Yahudi bankacılar, kapitalistler, sömürücüler, tefeciler ve vurguncular, diğer tarafta ise fakirler, köleler ve kadınlar arasında sınıf çatışması görür. Şirke karşı mücadele, kapitalizme karşı mücadele açısından ele alınmıştır. Bu, bize geçen yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir oryantalisti, Hubert Grimme'i hatırlatıyor. O, 1892 yılında yazdığı *Mohammad* adlı kitabında da [Hz.] Muhammed'i sosyalist terimlerle açıklamıştı.

Şarkâvi kitabında, herhangi bir dini unsuru ihmal pahasına da olsa, sadece ve sadece meselenin sosyal yönüyle ilgilenir. Çok bilinen "*Biri diğerinden ancak takva ile üstün olabilir*" sözü yerini "*Biri diğerinden ancak çalışmayla üstün olabilir*" sözüne terk etmişti.

Şarkâvi, bilinçli bir şekilde, [Hz.] Muhammed'in peygamberliği hakkında bir şey yazmak istememektedir. Ona göre [Hz.] Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğunun savunulduğu veya mucizelerinin teyit edildiği çok sayıda kitap mevcuttur. Onun hakkında konuşurken peygamberliğini değil, insani yönünü dikkate almaktadır. Daha çarpıcı olansa kitabının başına seçtiği epigrafta, peygambere dair yazılan modern İslamcı yazıların tümünde yaygın olan -örneğin Tefik Hakim'in kitabının başında da yer alan- "*Ben de sizin gibi sadece bir insanım, bana vahyolunuyor*" (*Kehf, 18/110*)

³ Abdurrahman Şarkavi, *Özgürlük Peygamberi Hz. Muhammed*, çev. Muharrem Tan, Alternatif Düşünce Yayınevi, İstanbul 2004. (ç.n.)

ayetinin, Şarkâvî tarafından yalnızca yarısının yani “*Ben de sizin gibi sadece bir insanım*” kısmının alınmış olmasıdır. Fakat Şarkâvî tutarlı davranmamış, *ilginç bir şekilde* kitabına “*Muhammed Rasûlü’l-Hürriyet: Özgürlük Peygamberi Muhammed*”i başlık olarak seçmiştir.

Buraya kadar verilen modern Arapça siyerler arasında zikretmediğim, ama esasında ilk olduğu için başta zikredilmeyi hak eden bir eser var: Muhammed Hüseyin Heykel’in *Hayatu Muhammed*’i.⁴ Urduca ve yakın zamanlarda ise Bahasa dili (Endonezya dili) gibi Müslümanların kullandığı birçok dile çevrilen bu eser, hem Arap hem de Arap olmayan İslam dünyasında çok yaygın olarak bilinir. Bu kitap, yakın bir gelecekte peygamber hakkında çekilmesi düşünülen bir filme çerçeve olarak benimsenmişti.

Heykel’in başından itibaren niyeti [Hz.] Muhammed’in hayatına dair tarihsel eleştirel bir inceleme yazmaktı. Bu amaçla, İbn Hişam ve diğer kaynaklara dayanan, okunabilir, yorucu râvi zincirini dışarıda bırakan ve diğer siyer kitaplarında mevcut olan mucizelere değinmeyen bir siyer yazdı. Taha Hüseyin ve Akkad’ın yapmak istediklerinden farklı olarak, [Hz.] Muhammed’in gerçek tarihsel bir portresini çizmekte gayet ciddidir. Klasik kaynaklara dayanarak ve kaynaklar arasında da özellikle İbn Hişam’ı tercih ederek, bu gerçek portreyi büyük ölçüde vermiştir. Ayrıca eserinde W. Muir’in bir cilt halinde basılan *The Life of Mahomet*’ini ve Emile Dermenghem’in meseleye yumuşak yaklaşımı nedeniyle Müslüman dünyada oldukça tanınan *La Vie de Mahomet*’ini⁵ çokça kullanmıştır. Bu kitap Türkçeye de çevrildi. Eserinin hiçbir yerinde [Hz.] Muhammed’in hata yapabileceğini kabul etmez. Heykel, Emir Ali gibi bir yazarın *The Spirit of Islam* adlı kitabında kabul etmekte hiç zorlanmadığı, sözüm ona şeytan ayetleriyle ilgili bir hikaye olan *Garanik* olayının sahil olmadığını belirtir.

Heykel’in söz konusu çalışması apolojetik olarak değerlendirilir. [Hz.] Muhammed’in evliliklerinin sevgi değil, siyasi ve sosyal nedenler sebebiyle yapıldığını savunur. Bu yaklaşım, batının genelde bütün evliliklerden, özelde ise Zeynep’le evliliğinden duydukları “hazza” gösterilen bir reaksiyondur. Dahası Heykel, [Hz.] Muhammed’in sadece savunma amacıyla savaşa girdiği konusunda da ısrar eder. Fakat bu kitabın savunmacı olarak görülmesinin ne anlama geldiğini açıklığı kavuşturmalıyız. Başta söylediğimiz gibi, batılı Hıristiyan yazarlar tarafından yazılan muazzam sayıda savunmacı/apolojetik ve tartışmacı/polemik eserlerin var olduğunu unutmama-

⁴ Muhammed Hüseyin Heykel, *Hazreti Muhammed Mustafa*, çev. Ömer Rıza Doğrul, Ahmed Halid Kitabevi, İstanbul 1945. (ç.n.)

⁵ Emile Dermenghem, *Hazreti Peygamber ve Risaleti*, çev. Ahmet Ağırakça, İnsan Yayınları, İstanbul 1997. (ç.n.)

malıyız. Dolayısı ile, bunlara verilen cevapları savunmacı olarak niteleyeceksek, diğer taraftan yine bu cevapların aynı derecedeki savunmacı ve polemik tutuma bir cevap olduğunu da unutmamamız gerekir.

Heykel, tasarladığı gibi, [Hz.] Muhammed'in hayatının tarihsel eleştirel bir araştırmasını yazma konusunda öncü olma konumunu hak ediyor. Bu açıdan onun eseri hala aşılamamıştır.

Mısırlı yazarların en büyükleri arasında yer alan Necip Mahfuz'un eseri ise çok özel bir yere sahiptir. Mahfuz, 1959'da *el-Ahrâm*'da *Evlâdu Haritnâ (Mahallemizin İnsanları)* adlı bir tefrika yazdı. Burada alegorik bir tarza din ve dünya tarihini anlatıyordu. Olay, dünyanın anası (*ümmü'd-dünyâ*) olan Kahire'de geçer. Hikayeye göre şehrin dış mahallelerinde büyük bir evde Mahalle'nin sahibi (Tanrı) yaşamaktadır. Kıssacılar, kahvehanelerde, özellikle de sıkıntılı zamanlarda, *el-Cebelâvî'nin* (Mahalle'nin sahibi) Mahalle'deki düzeni yeniden sağlamak, adaleti tesis etmek, isteklerini açıklamak ve herkes *vakıfta* eşit haklara sahip olduğundan, servetin tüm sakinler arasında adaletle bölüşümünü temin etmek için zaman zaman elçiler gönderdiğini anlatırlar.

Necip Mahfuz, sembolik bir anlatımla [Hz.] Adem, [Hz.] Musa, [Hz.] İsa ve [Hz.] Muhammed'in, yani semitik dinlerin hikayesini anlatır. Son hikayede, artık geçmişin hikayelerine inanmayan "modern insan"ı tasvir eder ve bütün dinlerin değerini sorgular. Dünyaya sosyal adaleti getirmek için ne yaptılar? Mahfuz kendi "bilimsel" yolundan gitmeyi dener ve sonunda kanaatini belirtmediği seçenekler bırakır. Bir taraftan "modern insan"ı tanrının ölümüne sebep olarak görürken, öte yandan Tanrıyı diriltmeye çalışır. Onun bu çalışması diğer kitaplarında olduğu gibi seküler insanın Tanrı'ya arayışının hikayesini anlatmaktadır.

Sembolik olarak ifade etse de, Necip Mahfuz'un [Hz.] Muhammed'in imajı konusunda getirdiği "yenilik"i, bir bütün olarak onun sunumunda aranmalıdır. Bu imajda önceki peygamberlerle karşılaştırma önemli bir rol oynar. Mahfuz, Hıristiyanlar hakkında geniş bir bilgiye sahiptir ve Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında bir bağın olduğunu kabul eder. Birçok defa [Hz.] Muhammed ile [Hz.] İsa arasında karşılaştırmalar yapar; örneğin bir yerde [Hz.] İsa'nın öldüğünü bile kabul eder. Kasım ([Hz.] Muhammed) amcasıyla bir diyalogunda "el-Cebelâvî beni terk etmeyecek" der. Amcası ise şöyle cevap verir: "Bu, Rifâ'a ([Hz.] İsa)'ya da söylenmişti, fakat büyük evin hemen yanında öldürüldü."

Necip Mahfuz [Hz.] Muhammed'in zor kullanması hakkında hiç de gereksiz telaşa düşmez, aynı zamanda evliliklerinin de savunmacı

bir yaklaşımı gerektirmediğini düşünür. O, “Gerçek şu ki insanlar özellikleri sebebiyle O’na ([Hz.] Muhammed) hayranlık duyuyorlar, zindeliği sebebiyle ise daha çok hayran oluyorlar. Bizim Mahalle’de kadınları sevme kapasitesi övünülen bir özelliktir” demektedir.

Son zamanlarda “apoloji” döneminin kapandığı ve en azından bazı örnekler için tamamen bittiği tespit edilebilir. Örneğin Bintü’ş-Şâti’, *Nisâü’n-Nebi*⁶ (*Peygamberin Hanımları*) adlı kitabında Muhammed Hüseyin Heykel’in Zeynep meselesi ile ilgili kısımlarından alıntılar yapmıştır. Söz konusu alıntıda Heykel, Zeynep meselesiyle ilgili yorumların Haçlı Seferlerinden bu yana var olan düşmanlık sebebiyle yazıldığını öne sürerek bu değerlendirmeleri reddeder. Bintü’ş-Şâti’ bu hikayenin Haçlı Seferlerinden daha eski olduğunu belirttikten sonra, yumuşak bir üslupla şöyle söyler: “[Hz.] Muhammed’in Zeynep’i sevmesinden korkacak ne var? Bu onun insan olduğunun delilidir... Bizim Peygamberimiz, kalbinin insani duygu ve arzulardan azade olduğunu hiçbir zaman iddia etmedi ki. O’nun gönlü Zeynep’e meyletti diye eleştirilmesinden neden korkalım?”

Peygamberin hayatına dair Arapça yazılan bu kitapları okumak insanı, bir zamanlar [Hz.] İsa’nın hayatı ile ilgili çok yaygın edebi tür olarak yazılanlarla bir kıyaslama yapmaya yöneltiyor. Ernest Renan’ın *Vie de Jesus*’u⁷ bunların içinde en çok bilinenidir. Zamanın fikri gelişmeleri [Hz.] İsa biyografilerinde, İsa’nın sunuluş tarzına az veya çok yansiyordu. Bu nedenle romantik, liberal, sosyalist veya komünist [Hz.] İsa imajları oluşmuştur ki bu da “İslamcı” [Hz.] Muhammed imajında gözlemlediğimize benzer bir şeydir. Sosyal, siyasi ve ideolojik değişiklikler [Hz.] Muhammed’i sunma biçimine yansımaktadır. Cemal Abdünnasır’ın 1952 devrimiyle yönetimi ele geçirmesinden iki yıl sonra, bakanlarından Fethi Rıdvan, *Muhammed Büyük Devrimci* adlı eseri yazdı. Şarkâvi’nin eseri ise, Mısır’da daha sonraki gelişmeleri, yani altmışların başında Nasır’ın sosyalizmi yürürlüğe koyduğu zamana ait olayları yansıtır. Bu yeni eserde, [Hz.] Muhammed tasavvuru, döneme uygun olarak kendini yenilemiştir. Bu, biraz daha açık bir şekilde, Mahmud Şelebi’nin *İstişrakîyyetü Muhammed (Muhammed’in Sosyalizmi)* kitabında yapılmıştır. Şelebi, söz konusu kitabını, Nasır’ın [Hz.] Muhammed’in sosyalizminin işlendiği bir çalışmanın eksikliğinden bahsettiği bir konuşması üzerine yazdığını itiraf etmiştir.

Burada modern edebiyatçılar tarafından yazılmış “modern” biyografilerle ilgilendiğimizi itiraf etmek gerekir. Bu, modern zaman-

⁶ Aişe Abdurrahman Bint eş-Şati’, *Resulullah’ın (s.a.v) Annesi ve Hanımları*, çev. İsmail Kaya, Uysal Kitabevi, Konya 1987. (ç.n.)

⁷ Ernest Renan, *İsa’nın Hayatı*, çev. Ziya İhsan, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1945. (ç.n.)

larda siyere dair basılmış başka çalışmaların olmadığı anlamına gelmemektedir. Hala yaygın bir şekilde okunan İbn Hişam ve Halebi'nin eserleri gibi klasik kaynakların yeni basımlarının yanında, Muhammed Rızâ'nın *Muhammed* veya Muhammed Gazzâli'nin *Fıkhu's-sîre'si*⁸ gibi dini konulara ağırlık veren çalışmalar da vardır. Fakat genel olarak bu çalışmalar orijinallikten yoksundur ve zaten klasik kaynaklarda rahatlıkla bulunabilecek şeyleri ya tekrar ederler ya da yeniden üretirler. Gençlere, modern çağın gerekleri ve meydan okumalarına karşı koyabilecek şekilde, [Hz.] Muhammed'in farklı bir bakış açısıyla yeni bir imajının çizilmesinin öncülüğünü, görüldüğü kadarıyla, âlimler ve uzman ilahiyatçılar değil, konuyla ilgili modern eğitim görmüş Müslümanlar almıştır.

Bu biyografilerin çarpıcı bir özelliği, [Hz.] Muhammed'in dini tecrübesine dair derin bir değerlendirmenin veya peygamberliği ile ilgili yeni bir açılımın olmamasıdır. Biz burada bazı yazarların, kasıtlı ve bilinçli olarak onun peygamberliğine ait olmayan yönleri hakkında konuşmayı istediklerini ve dini fonksiyonunu bir kenara bıraktıklarını gördük. Fakat kanaatimizce [Hz.] Muhammed'i yanlış bir şekilde tanıtmadan bunu yapmak mümkün değildir.

Şayet [Hz.] Muhammed büyük bir devlet adamı ise başkalarının daha büyük devlet adamları olup olmadığı tartışılabilir. Şayet o, örnek bir eş veya idareci ise bunun başka örnekleri bulunabilir. Modern yazarlar, şu veya bu konuda büyüklüğünü tartışarak, onun şahsındaki "sırrı" izah etmekten uzak kalıyorlar. Bütün bunlar – çalışmaların değerini tartışmamakla beraber- neden [Hz.] Muhammed'in isminin hala her gün milyonlarca Müslümanın ağzında olduğuna açıklık getirmiyor: Lâ ilâhe illallâh ve *Muhammedu'r-resûlullâh*.

Bu hüküm tek taraflı görülebilir. [Hz.] Muhammed'in siyasi, askeri ve sosyal yönlerinin dini yönü kadar değerli olduğu ve bizim bu ikileme işaret etmeye yetkili olmadığımız yönünde bir itiraz gelebilir. Bu itirazın sebebini küçümsememekle beraber ben hala iddiamdan vazgeçmiyorum. Bugün Hristiyan teolojisi içinde [Hz.] İsa'nın görevini sosyal açıdan ele alma çalışmaları olduğu söylenebilir. "Siyasi" bir teoloji geliştirilebilir. Bunların hepsi sapmış veya yanlış değildirler. Fakat bu [Hz.] İsa'nın Tanrı'nın Kelimesi olmasının ihmal edilmesine yol açar. Aynı şekilde [Hz.] Muhammed'in dini tecrübesi de ihmal edilebilir. Tanrı'nın [Hz.] Muhammed'le veya onun aracılığıyla konuşmasının -Kur'an'da bulduğumuz şekliyle- ne anlama geldiğinin yeniden anlaşılması görevi kanaatimce hala yapılacak bir iş olarak durmaktadır.

⁸ Muhammed Gazali, *Fıkhu's Sire Resulullah'ın Hayatı*, çev. Resul Tosun, Risale Yayınları, İstanbul 2000. (ç.n.)